

Baran ve Sweezy’de Emperyalizm ve İktisadi Kavramlar

Imperialism and Economic Concepts in Baran and Sweezy

Ali Rıza Kazak, alirizakazak@artuklu.edu.tr , [ORCID](#) , [ROR](#)

Arş. Gör, Mardin Artuklu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler Bölümü, Mardin, Türkiye

Makale Bilgisi / Article Information

Atıf (Citation): Kazak, A. R. (2025). Baran ve Sweezy’de Emperyalizm ve İktisadi Kavramlar. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 33-47. <https://doi.org/10.47138/jeaa.1663449>

Geliş Tarihi (Submission Date)	22.03.2025
Kabul Tarihi (Acceptance Date)	24.04.2025
Yayın Tarihi (Publication Date)	30.06.2025
Makale Türü (Article Type)	Araştırma Makalesi (Research Article)
Değerlendirme (Peer-Review)	Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem (Double Anonymized / At Least Two External)
Etik Beyan (Ethical Statement)	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited). Bu çalışma Prof. Dr. Filiz Zabcı danışmanlığında 10.01.2025 tarihinde sunduğumuz/tamamladığımız “Klasiklerden Yeni Emperyalizm Kuramlarına: Emperyalizm Tartışmalarında Süreklilikler, Yenilikler, Gerilimler” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (This study is based on doctoral thesis entitled “From Classics to New Imperialism Theories: Continuities, Innovations, and Tensions in Imperialism Debates”, which we presented / completed on 10.01.2025 under the supervision of Prof. Dr. Filiz Zabcı).
Benzerlik Taraması (Plagiarism Checks)	Evet (Yes) – Ithenticate/Turnitin.
Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest)	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. (The author(s) has no conflict of interest to declare).
Yazar Katkı Oranı (Author Contribution Rate)	Yazarların çalışmaya katkıları eşit orandadır. (Authors contributed equally to the study)
Etik Beyan Adresi (Complaints)	iibfdergisi@sirnak.edu.tr
Finansman (Grant Support)	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. (The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research).
Telif Hakkı ve Lisans (Copyright & License)	Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları dergimizde olup, CC-BY-NC-ND lisansı ile açık erişim olarak yayımlanmaktadır. (The copyrights of the works published in our journal belong to our journal, and they are published as open access under the CC-BY-NC-ND license.)

Baran ve Sweezy'de Emperyalizm ve İktisadi Kavramlar

ÖZET

Emperyalizm kuramlarının ortaya ilk atıldıkları dönemden günümüze kadar önemli değişimler geçirdikleri açıktır. Bu dönüşümlerin önemli bir uğrağı olarak Baran ve Sweezy'nin çalışmaları göze çarpmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Baran ve Sweezy'nin geliştirdikleri emperyalizm yaklaşımlarını, kendilerinden önce gelen kuramlarla farklılaştıran ekonomi-politik kavramsal tercihlerini açığa çıkarmaktır. Baran ve Sweezy'nin kapitalizm ile emperyalizm arasındaki ilişkiyi farklılaştıran katkılarını açığa çıkarmak için, temel eserlerinde emperyalizm alanının seyrine doğrudan müdahale anlamına gelen bölümleri analize tabi tutulmuştur ve ikilinin farklı dönemlerde yaptıkları analizler karşılaştırılmıştır. Sweezy, Baran'dan önce yaptığı çalışmasında, klasik kuramcılarının kavram dünyasına yakın bir teori inşa etmeye çalışmıştır. Geç dönemde Baran ile birlikte geliştirecekleri ve kendinden sonraki kuşaklar üzerinde etkili olacak teorinin pek çok unsuru, nüve halinde bu erken çalışmasında mevcuttur. Baran'ın etkisiyle birlikte bu katkılar olgunlaşmış, "az-gelişmişlik", "mekez-çevre", "bağımlılık" gibi kavramların emperyalizm tartışmasına kazandırılmasında etkili olmuştur. Bu çalışma bağlamında Sweezy'nin "*Kapitalist Gelişme Teorisi*" (1942) adlı kitabında iktisadi süreçlerle emperyalizm arasındaki ilişkiye nasıl baktığını serimleyip, daha sonra da Baran'ın Sweezy ile bir araya gelmeden önce kaleme aldığı "*Büyüme'nin Ekonomi Politikası*" adlı çalışmasında aynı ilişkiyi nasıl gösterdiğini analiz edeceğiz. Son olarak, 1966 yılında birlikte yazdıkları "Tekelci Sermaye" kitabında, argümanlarının aldığı son biçimi analiz edip özgün yanlarını ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler:

Paul A. Baran, Paul M. Sweezy, Emperyalizm, Tekelci Kapitalizm.

Imperialism and Economic Concepts in Baran and Sweezy

ABSTRACT

It is clear that theories of imperialism have undergone significant changes from the time they were first put forward until today. Baran and Sweezy's works stand out as an important stage of these transformations. The aim of this study is to reveal the political economy conceptual choices that differentiate the imperialism approaches developed by Baran and Sweezy from their predecessors. In order to reveal the contributions of Baran and Sweezy that differentiate the relationship between capitalism and imperialism, the sections of their main works that directly intervene in the course of the field of imperialism are analyzed and their analyses in different periods are compared. In his work before Baran, Sweezy tried to build a theory close to the conceptual framework of the classical theorists. Many of the elements of the theory that he would develop with Baran in the late period and that would influence subsequent generations are present in this early work as a core. With Baran's influence, these contributions matured and were instrumental in introducing concepts such as "*underdevelopment*," "*center-periphery*," "*dependency*," etc. into the imperialism debate. In the context of this study, we will present Sweezy's view of the relationship between economic processes and imperialism in his book "*The Theory of Capitalist Development*" (1942) and then analyze how Baran shows the same relationship in his work "*The Political Economy of Growth*, which he wrote before he came together with Sweezy. Finally, in the book "*Monopoly Capital*", which they co-authored in 1966, we will analyze the final form their arguments took and try to reveal their unique aspects.

Keywords:

Paul A. Baran, Paul M. Sweezy, Imperialism, Monopoly Capitalism.

Giriş

Emperyalizm sözcüğü, bir siyasal entitenin bir veya daha fazla siyasal oluşum üzerinde farklı yönlerden (siyasi, iktisadi, kültürel v.b) mümkün olabilecek bir hakimiyet tesis etmesi anlamına gelen ‘imparatorluk sözcüğüyle aynı etimolojik kökenden gelir. Bu bakımdan 19. Yüzyılın sonlarına kadar çoğunlukla imparatorluk terimine yakın bir biçimde ve eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Fakat 20. yüzyıla girilirken emperyalizmle karşılanan dünya ölçeğindeki egemenlik ilişkilerine, bütüncül ve sistematik açıklamalar getirmeye çabalayan kuramlar baş göstermiş, “emperyalizm” bir kuramsal alan olarak doğmuştur. Batı’nın diğer coğrafyalara yayılmasını koşullayan dinamiklerin neler olduğu, kendi ulusal sınırlarında muazzam üretim kapasitesini sağlamış liberal düzenlerin nasıl olup da diğer ülkelerle kanlı bir rekabet içerisine girdiği, gelişmiş kapitalist ülkelerin toplumları nezdinde fetih ve ilhakları hangi araçlarla meşrulaştırdığı ve kamuoyunu bu doğrultuda nasıl seferber edebildiği gibi daha pek çok soruya sistematik açıklama getirme çabasının sonucu olarak emperyalizm kavramı, imparatorluk kavramından bu dönemde ayrılmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde görülen asimetriklerin yol açtığı süreklileşmiş eşitsiz fenomenlere, bilimsel bir açıklama getirmeye çalışan emperyalizm kuramları, günümüze kadar gelen süreçte üç farklı dönem altında incelenebilir (Gökten, 2017, s.3). Literatürde dönemlerin adlandırılmasında çeşitlilik mevcut olsa da ortaklaşmış bir görüş söz konusudur. Buna göre emperyalizm kuramları “Klasikler, Soğuk Savaş Dönemi ve Küreselleşme veya İmparatorluk” kuramları olarak ayrıştırılabilir (Andresson, 2004, s.5; Callinicos, 2014, s.259). Bu dönemleştirme, farklı konjonktürlere tekabül eden kuramların odaklandıkları konular ve öne çıkan temel kavramları bakımından aralarında bir yakınlık olduğunu fakat diğer dönemlerde geliştirilen kuramlarla da özlü birtakım farklılıklar bulunduğunu ima eder. Yüzyıldan uzun bir zamana yayılmış emperyalizm kuramlarına baktığımızda bu çalışmada odaklanacağımız nesne, klasik kuramlardan Soğuk Savaş dönemi kuramlarına geçişte Baran ve Sweezy’nin belirleyici ve çok yönlü etkilerini tespit etmek olacaktır.

Klasik emperyalizm kuramlarını, Hobson’un öncü çalışması “Imperialism: A Study” (1902) ile başlatmak gerekir. Hobson, söz konusu çalışmasıyla emperyalizmi ekonomik, kültürel, ideolojik ve siyasi, çok farklı boyutlar barındıran ve kapitalizmin gelişmesinin belli bir aşamasına özgü olarak ortaya çıkmış ilişkiler sistemi olarak kavrar. Onun katkısının önemi emperyalizmi kendinden önceki uluslararası yayılma ve eşitsiz ilişki biçimlerinden farklılaşmış, yeni bir durum olarak işaret etmesinden ileri gelir (Bahçe, 2014, s.6). Kapitalizmin belli bir evresindeki sapma olarak emperyalizmi Hobson tarif etmişse de alanın nesnel özelliklerini tarif etme işini üstlenen Hilferding olmuştur. “*Finance Capital: A Study of Latest Phase of Capitalist Development*” (1910) adlı eseri, temelde bir emperyalizm kuramı olmamakla birlikte emperyalizmi, gözlemlendiği dönemde aldığı bütün biçimleriyle birlikte mümkün kılan tarihsel koşulları analiz etmesi bakımından klasik kuramcılarının ve daha sonra ki bütün emperyalizm tartışmalarının belli başlı parametrelerini sağlamıştır. Sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasının niceliksel artışının yarattığı nitel değişmeye odaklanan Hilferding, ilk kez kapitalist tekelleşmeye dikkatleri çekmiştir. Hilferding’in katkısı, tekelleşme ile birlikte mali sermayenin, sanayi sermayesi üzerinde tesis ettiği dominasyon sonucu farklı sermaye kesimlerinin çıkarlarını ortaklaştırarak, ulus-devletlerin bu doğrultuda siyasal genişlemeye yönelmelerini güdülediğini ortaya koymuş olmasıdır (Brown, 1972, s.48). Çalışmamız kapsamında literatürde geçirildiğini düşündüğümüz Baran ve Sweezy’nin çalışmalarına odaklanacağımızdan, klasik olarak kategorize edilen emperyalizm kuramlarının aralarındaki zengin tartışmalara girmeyeceğiz. Söz konusu dönemde ortaya atılmış farklı kuramlar, tekelleşmenin düzeyi, kapitalizmin krizi, dünya ekonomisi, militarizm gibi konularda farklı görüşler barındırsalarda odaklandıkları esas problemi artı değerlerin realizasyonu çerçevesinde düşündükleri söylenebilir.

Baran’ın tekelleşen kapitalizm kuramının merkezinde ise “iktisadi artık” kavramı yer alır. İktisadi-artığın, “artık-değer”in yerine ikame edilmesi, Baran’a gelişmiş ve az-gelişmiş ülkeler arasındaki çok yönlü ilişkileri aynı düzlemde kavrama imkânı sağlamıştır. “Artık” kavramı, ülkeler arasındaki eşitsiz ilişkilerin tespitinde bir ülkenin ulusal gelirinin ölçüt alınmasını sağlarken, söz konusu ülkenin “servetinin doğasını ve kökenlerini” analizin kapsamına dahil etmiştir. Baran’ın artık-değer kavramını iktisadi artık ile ikame ederek yaptığı müdahale, emperyalizm kuramlarının değişimi üzerinde oldukça önemlidir. Bu müdahale Sweezy’nin katkıları ile genelleşecek ve etki alanını arttıracaktır.

Baran ve Sweezy’nin klasik emperyalizm kuramlarının birtakım temel varsayımlarına yaptıkları müdahalelerle Soğuk Savaş döneminde geliştirilen emperyalizm kuramlarının şekillenmesine yaptıkları katkılar, literatürde işaret edilmekle yetinilir. Kendi temel çalışmalarının bütüncül bir değerlendirmesinin yapılması çoğu zaman ihmal edilmiştir. Oysa çalışmalarına yakından bakıldığında Soğuk Savaşın bitip, küreselleşme tartışmalarının baskın hale geldiği döneme kadar Az-gelişmişlik ve Bağımlılık okullarının uktesinde geliştirilen temel argümanların ilk biçimlerinin bilimsel alana taşınması, Monthly Review çevresi ve özellikle de Sweezy ve Baran’ın kuramları sayesinde olmuştur. Başka bir ifadeyle Baran ve Sweezy’nin çalışmaları klasik emperyalizm kuramları ile “*üçüncü dünyacı analizler arasındaki kuramsal bağlantıyı sağlamıştır*” (Öztürk, 2006, s.287).

Baran, 1957 tarihli “*Büyümenin Ekonomi Politikası*” adlı çalışmasıyla emperyalizm kuramının sorunsalını değiştirmiştir (Polychroniou, 1991, s.89-90). Söz konusu çalışmayı Baran, “*tekelleşen kapitalizmin*” çelişkili yanlarını göstermek ve büyümeyi sürdürebilme potansiyeline dair olan genel kabulü eleştirmek için yazmıştır. Tekelleşen kapitalizmi bu amaçlarla tarif etmesi onu, kapitalist gelişmenin tekelleşmiş ekonomilere yarar sağlarken aynı zamanda da üçüncü

dünyadaki geri kalmışlığı sistematik bir biçimde yarattığı önermesine götürmüştür. Böylelikle de Baran (ve Sweezy) ile birlikte emperyalizm kuramlarının ilgisi, gelişmeyi ve geri kalmışlığı açıklamaya yönelmeye başlamıştır. Emperyalizmin klasik kuramlarının ana sorunsalını, kendi ulusal ölçeklerinde kapitalist birikimin ilerlemesi sonucu tekelleşen farklı ulusların aralarındaki iktisadi ve siyasi rekabet oluşturmaktaydı. Bundan dolayı kapitalist birikimin gelişmesinin olgunlaştırdığı uluslararası ilişkiler sistemi ve bu sistem içindeki sömürü ilişkilerini emperyalizm kavramı ile karşılarken ana odakları, gelişmiş kapitalist ülkelerin geçirdikleri tarihsel dönüşümdü. Baran ve Sweezy'nin II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalizmin aldığı biçime dair geliştirdikleri görüşleri ve bu doğrultuda tercih ettikleri kavram seti ise bu sorunsalda kaymaya neden olmuştur. Söz konusu kaymada Baran'ın temel çalışması esas yükü üstlenmişse de Sweezy'nin emperyalizm kuramlarına katkıları kendi başına üzerinde durmaya değerdir. Baran'ın düşünce akışından etkilenecek analiz ölçeğini değiştirmiş olsa da birlikte kaleme aldıkları "Tekelci Sermaye" kitabında Sweezy'nin genel teorik soyutlama düzeyi etkilidir. İkisinin emperyalizm tartışmasına ayrı ayrı ve birlikte yaptıkları özgün katkıları analiz edildikten sonra bu durum daha anlaşılır hale gelecektir.

1.Sweezy: Kapitalist Kalkınma Teorisi ve Emperyalizm Kuramı

Leo Huberman ile birlikte kurdukları Monthly Review dergisinin uzun yıllar editörlüğünü yapan Paul Sweezy, Soğuk Savaş dönemi emperyalizm kuramlarının temel ekseninin şekillenmesinde Paul A. Baran ile birlikte belirleyici olmuştur. İkisinin entelektüel birlikteliği Sweezy'nin 1942 tarihli "*Kapitalist Kalkınma Teorisi*" (Theory of Capitalist Development) (1942) adlı eserine Baran'ın yönelttiği eleştiriler üzere gelişmiş ve Baran'ın ölümüne kadar sürmüştür. Sweezy söz konusu çalışmasındaki ana tezlerinden Baran'ın eleştirileri sonucu vazgeçse de onun yaklaşımı emperyalizme dair klasik kuramlarla, Soğuk Savaş dönemindeki kuramlar arasında, geçiş niteliğini haizdir. Bu yüzden emperyalizm kuramlarının evrimindeki önemli bir uğrağı anlaşılır kılmak için Sweezy'nin "*Kapitalist Kalkınma Teorisi*"nde ortaya koyduğu emperyalizm yaklaşımını incelemek yararlı olacaktır.

Sweezy'nin kitabının 4. Bölümü genel olarak emperyalizmi inceler. Bu bölümün altında yer alan 17 ve 18. kısımlar, doğrudan erken dönem Sweezy'nin emperyalizm kuramını sergilediği alt başlıklardır. Kısım 17, ufak adaptasyonlarla Lenin'in emperyalizm tanımının¹ yeniden ele alınmasıyla başlar ve dünya ekonomisinin gelişimindeki bir aşama olarak emperyalizmin beş temel özelliğini şöyle sıralar: "a) ...Birkaç gelişmiş kapitalist ülkenin endüstriyel ürünler bakımından dünya pazarında rekabet düzeyinde bulunması. b) Tekelci sermayenin hâkim sermaye biçimi olması ve c) Birikim süreci çelişkilerinin, sermaye ihracını dünya ekonomik ilişkilerinin olağanüstü bir özelliği kılacak olgunluk düzeyine ulaşması. Bu temel iktisadi koşulların sonucu olarak doğan iki diğer özellik şöyledir d) Dünya pazarındaki liderlik için şiddetli düşmanlığa alternatif olarak gözü dönmüş rekabetin ve uluslararası tekelci birliklerin ve e) önde gelen büyük kapitalist güçler arasında dünyanın işgal edilmemiş parçalarının, bölgesel paylaşımı..." (Sweezy, 1970, s.307)

Sweezy, 5 öğeli tanımı koyduktan sonra emperyalizme dair önemli bir özdeşlik kurarak, emperyalizm tanımını sade bir şekilde sunar: "Uluslararası emperyalist düşmanlık, temelde ulusal kapitalizmlerin burjuvazilerinin düşmanlıklarıdır" (Sweezy,1970, s.308). Onun iddiası uluslararası alanda farklı ulusal burjuvazilerin çatışan çıkarlarının kendilerini dolaylı olarak devletler arasındaki çatışmalar şeklinde sunduklarıdır. Erken dönem Sweezy için burjuvazinin çıkarı, kendini doğrudan devlet politikası haline büründürür (Sweezy, 1970, s.308). İlaveten Sweezy, milliyetçiliğin ve militarizmin kapitalizmin önceki dönemlerinden farklı olarak, emperyalizm çağında doğasının dönüştüğünü öne sürer. Onlar artık "düşman kapitalist grupların aralarındaki dünya mücadelesinde birer silahtırlar" (Sweezy, 1970, s.308).

Militarizm kapitalist gelişimin geldiği aşamada artık, bir eğilim veya politik tercih değil, kapitalist tolumun yapısal bir niteliğidir. Militarizm başlangıçta, çelik ve tersanecilik gibi silah üretiminin çok önemli olduğu sektörlerde, özellikle seçilen bir grup tekelcinin gelişmesini teşvik eder. Mühimmat patronlarının askeri üretimin maksimum gelişmesinde, doğrudan çıkarları vardır. Bu çıkarlar salt devlet siparişi biçiminde garanti kar sağlamaktan ibaret değildir. Aynı zamanda birikmiş sermayelerine güvenli ve cazip pazarlar sağladığı için militarist genişlemede de çıkarları mevcuttur. Bu sebeplerden dolayıdır ki Sweezy'e göre, "kapitalist sınıflar saldırgan dış politika çıkırtkanlığında başı çekmektedirler" (Sweezy, 1970, s.309). Sweezy bu çalışmasındaki militarizm kavrayışını, tamamen olmasa da kısmen Luxemburg, Hobson ve Liebknecht'e borçludur (Noon, 2017, s.100). Çünkü sayılan isimler için olduğu gibi Sweezy için de askeri harcamalar, kapitalist birikimin sektöre uğramasına neden olan eksik tüketim eğilimini dengeleme vasıtasıdır. Emperyalizmin en görünür belirtisi olan askeri yayılma, savaş ve işgallerin maddi imkanlarının açıklanması emperyalizmin kendisinin açıklanması değildir. Ancak emperyalizmi üreten ve yeniden üreten tarihsel toplumsal koşulları açıklamak için, emperyalist ilişkilerin bariz görünümünün arkasına geçmek gerekmektedir. Sweezy'nin analizinde emperyalizmin zor ilişkilerini barındıran yüzünü oluşturan militarizm, ekonomi-politiğin bir unsuru olarak değerlendirilir.

Sweezy'nin incelemekte olduğumuz çalışmasında diğer bir öne çıkan yan, emperyalizm ile ırkçılık arasında bağlantılar kurmasıdır. Hobson'un işaret ettiği gibi "ırk üstünlüğü"², Sweezy için de emperyalizmin kendini meşrulaştırdığı

¹ Lenin'in emperyalizm tanımı, kendinden önceki tartışmalar göz önüne alındığında, tanımlanmaktan çok genel geçer tarif edildiğini söyleyebileceğimiz emperyalizm kavramını netleştirmesi bakımından önemlidir. Lenin'in beş maddeli tanımı için bkz. Lenin, V. VI (2009). "Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek aşaması", s. 100-101

² Hobson, "Imperialism: A Study" çalışmasında emperyalizmin siyasal yönünü analiz ettiği bölümlerinde "low race" (aşağı ırk) tabirini kullanır. Onun için ırksal farklılıklar özellikle akılcı emperyalizmi akıl-dışı olan emperyalizmden ayırt etmede bir veriyken, Sweezy'nin ırka dayalı herhangi bir kabûlün tam karşısında olduğunu

ideolojik dayanaklardan birisidir. Sweezy, saldırgan dış politikayı aklamının bir aracı olmasının yanında ırkçılığın, içeride dikkatleri sınıf mücadelelerinden uzaklaştırmak için kullanıldığını da söyler: "... Irksal azınlıklara karşı yapılan ayrımcılık, istihdam ve yatırım fırsatlarının dezavantajlı kesimden esirgenmesi, ücretlerin karlılığı arttırarak ayrıcalıklı bir katman doğmasına yol açacak bir biçimde baskılanması ve nüfusun 'gözde kesimi' tarafından hasat edilebilecek pek çok maddi ödül ortaya çıkarmasıyla tekelci ekonominin tam bir uygulansıdır." (Sweezy, 1970, s.311).

Nüfusun *gözde kesimleri* tabiriyle tekelci burjuvazi gibi doğrudan olmamakla birlikte emperyalist politikalarla fayda sağlayan diğer toplumsal sınıflara gönderme yapan Sweezy, bu noktadan sonra emperyalizm ile farklı toplumsal sınıflar arasındaki ilişkileri ele almaya çalışır. Baran ile düşünsel olarak birleştikten sonra ortaya koyacakları "Tekelci Kapitalizm" kuramında bu konuyu, dünya ölçeğinde "örgütlü hale gelmiş kapitalizmin müsrifliğini ve irrasyonelliğini göstermeye yönelik hedefleri doğrultusunda ihmal ettikleri" göz önüne alındığında (Baran-Sweezy, 2007, s.25-26), Sweezy-Baran ekolünün emperyalizm ile sınıflar arasındaki ilişkilere dair en yoğun tespitlerinin, Sweezy'nin bu erken çalışmasında bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Sweezy, gelişmiş kapitalizm koşullarında büyük toprak sahipleri ile sanayicilerin çıkarları arasında bir uzlaşma geliştiğini söyler. İşçi sınıfının çıkarları karşısında, mülk sahibi bu iki sınıfın çıkar çatışmaları azalır. Kapitalizmin, feodalizmi tasfiye ettiği dönemde birbirine karşıt olan mülk sahibi bu iki kesimin yapısal olarak birleşmesi, işçi sınıfının karşısına bir blok olarak dikilmelerine imkân tanır. İşçi sınıfı karşısında bir blok olarak beliren mülk sahipleri, işçileri yüksek ücretler ve daha iyi çalışma koşulları gibi konularda örgütlenmeye iterler ve geniş işçi sınıfı kesiminde sendikacılık ve siyasal partileşme çabalarını hızlandırır (Sweezy, 1970, s.312).

Sweezy, işçi sınıfı ile burjuvazi arasında "kapitalist toplumun bu iki temel sınıfının hiçbirine ait olmayan bir orta grup katmanının" yer aldığını söyler (Sweezy, 1970, s.313). Bu orta katmanlardan bir bölümü kapitalist gelişmeyle birlikte önemlerini kaybetmiştir. Bağımsız çiftçilerden kimisi az topraklı kiracılara, kimisi ücretli işçiye dönerken, çok azı da kapitalist çiftçilere dönüşmüşlerdir. Bazı orta kesimler gerilerken bazı yeni sınıf kesimleri yükselişe geçmişlerdir. Sanayi ve kamu yönetimindeki bürokratlar- yöneticiler, satış elemanları, yayıncılar, profesyoneller ve öğretmenler v.b mesleklerle istigal edenler, yeni orta sınıfları oluşturur. Bu katmaların genişlemesi, sermayenin merkezileşmesinin ve tekelleşmesinin yaşam standartlarını yükseltmesinin bir sonucudur.

Özetle iki temel sınıfın karşı kaşıya gelişleri ve karşılaşmadan etkilenen ara katmanların özgün yer değiştirmeleri, Sweezy için kapitalist bir formasyondaki sınıfsal kompozisyonu oluşturur. Emperyalizmin bu çerçevedeki yeri ise basittir ve klasik kuramlardaki genel yaklaşımla uyumludur. Tekelci aşamaya ulaşmış sermaye, kar oranını sürdürmek için genişlemeci politikalar ve devlet korumasına ihtiyaç duyar ve bu dar korporatist çıkarı doğrultusunda orta sınıfları kendi siyasetine ekler. Tekelci burjuvazinin yarattığı birikim sonucunda elde ettiği artık, orta sınıfların yaşam standardının genişletilerek yükseltilmesinde olduğu gibi işçi sınıfı içerisinde de ayrıcalıklı bir kesim yaratır. Sweezy, Lenin'in işçi aristokrasisi tanımına benzer şekilde emperyalizm çağında "dış ticaret ve sermaye ihracatındaki artışa dayalı olarak, geçimlik ürünlerin ucuz ithalatında ve işçilerin bazı kesimlerinin yaşam düzeylerini yükseltecek... ücret artışlarında" (Sweezy, 1970, s.315) sıklık olduğunu; bu durumda işçi sınıfının bazı kesimlerinin, işverenlere karşı konumlanışlarında değişiklikler yarattığını söyler.

Gelişmiş kapitalizm döneminde kurulan emperyalizm destekçisi toplumsal blok, emperyalistler arası düşmanlığın ve dış pazarlar için yapılan rekabetin şiddetlenmesiyle bozulmaya başlar. İlk etapta dışarıdaki mücadelede kar oranı o veya bu şekilde baskılanan tekelci sermaye, "kar oranını korumak için içerideki ücretleri baskılamaya ve çalışma sürelerini uzatmaya" girişir (Sweezy, 1970, s.316). Bundan itibaren de işçi sınıfı ile mülk sahibi sınıfların arasındaki çelişki net bir biçimde keskinleşmeye başlar. Sweezy'nin analizine göre iki temel sınıfın arasındaki karşıtlığın uzlaşmaz niteliğinin mutlak olarak belirlenmesi, "emperyalist rekabetin yoğunlaşması sürecinin, sonunda kaçınılmaz olarak, işçiler için kaybedecekleri çok ve kazanabilecekleri pek az şeyin bulunduğu savaşa yol açmasıyla" tamamlanır (Sweezy, 1970, s.316). Emperyalist savaş, işçi sınıfını tekelci sermayenin politikalarından ve ideolojik tahakkümünden nihai bir biçimde ayırarak ana faktör olarak gösterilir.

Orta sınıflar açısından durum daha karışıktır. Emperyalist rekabetin yıkıcı bir savaşa varması, bu eklektik sınıfın bazı kesimleri için kazanç bazı kesimleri için ise kayıp anlamına gelmektedir. Barış döneminde milliyetçilik ve ırkçılık gibi ideolojik etkenlerle emperyalist siyaseti destekleyen bu katmanların, siyasal tutumlarını bir bütün olarak işçi sınıfına göre uyarlamaları beklenemez. Dolayısıyla emperyalizm nihai sonucuna, yani gelişmiş kapitalist ülkeler arası büyük savaşa vardığında, orta sınıfların hangi tutumu alacağı Sweezy'e göre önceden kestirilemez (Sweezy, 1970: 317). Fakat, orta sınıfların, işçi sınıfı ile aralarındaki mesafeyi arttıracak şekilde büyük sermaye ile yakınlaşma eğiliminde olduklarını da geçerken not düşer.

Emperyalist aşama içerisinde toplumsal sınıfların birbirleri karşısındaki göreceli pozisyonları ile ilgili böylesi bir analiz gerçekleştiren Sweezy, devleti sınıflarla ilişkilendirmeksizin, yaptığı analizden bağımsız şekilde tarif eder. O, Klasik kuramcıların devlete dair araçsalcı (ama kendi dönemleri için yeterli olduğunu söyleyebileceğimiz) yaklaşımını sürdürür tarzda, devletin dönüşen niteliğini, emperyalizm aşamasının hakim sınıfının değişen niteliklerinden çıkarır. Sweezy'e göre

emperyalizm, devletin mahiyetinde iki ayırt edici dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki temas edilen coğrafyaların genişlemesi, sermayenin merkezileşmesi ve sermaye ihracının büyümesi sonucunda askeri kapasitenin artmasıdır. Bunun sonucunda devlet iktidarı hiç olmadığı kadar güçlenmiş ve devlet aygıtının fonksiyonları çeşitlenmiştir. “Birikim sürecinin çelişkilerinin emperyalizm çağında olgunlaşması, devlet etkinliğinin, özellikle ekonomik alanda artabileceği ilave alanlar sağlamıştır” (Sweezy, 1970, s.317). Sweezy’nin önemsedığı ikinci özellik, emperyalizmin, devletin kurumsal yapısı içerisinde yasama aygıtını zayıflatırken yürütme erkini olabildiğince güçlendirme eğiliminin olmasıdır. Parlamentonun, burjuvazinin mutlak monarşiye karşı mücadele ederken sahip olduğu siyasal önem ile emperyalizm çağında, gelişmiş kapitalist ülkelerde sahip olduğu önem arasındaki tezata dikkat çeker. Emperyalizm ile birlikte yasama ve yürütme arasındaki ilişki ona göre şu şekilde değişmiştir:

“Sınıf hatlarını sıkılaştırması ve toplumsal çatışmanın şiddetini arttırmasıyla parlamento, giderek daha çok farklı sınıf ve grup çıkarlarını temsil eden partilerin yer aldığı savaş alanına dönüşür. Bir yandan parlamentonun pozitif eylem kapasitesi azalırken diğer yandan uzak bölgeleri yönetmek, donanma ve orduların faaliyetlerini yönlendirmek ve zor ve karmaşık iktisadi sorunları çözmek için hazır ve nazır bir güçlü ve merkezi devlete olan ihtiyaç artmaktadır... Parlamento ayrıcalıklarını bir bir bırakmaya zorlanırken, gözlerinin önünde, tıpkı gençliğinde sıkı ve iyi biçimde mücadele ettiğine benzer bir merkezleşmiş ve denetimsiz bir otoritenin kurulduğuna tanık olmaktadır” (Sweezy, 1970, s.319).

Sweezy’nin diğer bir önemli vurgusu, emperyalizmin geç aşamasında savaşın niteliğindeki değişimi gündeme getirmesidir. Gelişmiş kapitalist ülkelerin birbirlerine karşı çeşitli bölgelerde savaşa tutuştukları I. Dünya Savaşı’ndan farklı olarak II. Dünya Savaşı’nın, daha karmaşık mücadeleleri tarih sahnesine çıkardığına dikkat çeker. Kapitalist güçler arasında dünyanın yeniden paylaşılmasına dönük, I. Dünya Savaşında örneklenen tip çatışmaların yanında Almanya’da temsil olunan faşizm ile SSCB’de temsil olunan sosyalizmin çatışmasında olduğu gibi ideolojik yönleri ağır basan bir tip ve Çin’in Japonya’ya karşı yürüttüğü mücadelede somutlanan, ulusal bağımsızlıkçı ve anti-emperyalist tipteki savaşları II. Dünya Savaşı konjonktüründe gelişen özgün biçimler olarak niteler (Sweezy, 1970, s.323). Sweezy’nin Büyük Savaş altında farklı saiklerle gelişen savaşları ayırt etmesi, emperyalizm kuramlarında, emperyalistler arası çelişkilerin yanı sıra anti-emperyalist direnişlere ilk kez dikkat çekilmesi bakımından önemlidir (Noon, 2017, s.103).

Sweezy “Kapitalist Kalkınma Teorisi”ndeki emperyalizm tartışmasını, emperyalizmin sınırlarını ele alarak noktalar. Temelde emperyalist süreci sekteye uğratacak faktörler iki kategoride toplanabilir: içsel gelişmeler ve dışsal gelişmeler. İçsel gelişmeler emperyalist ulusun kendi iç çelişkilerinin belli bir düzeye ulaşması sonucu vuku bulan süreçlerdir. Klasik kuramcılar, bilhassa emperyalizmin işçi sınıfı devrimi ile durdurulabileceğini düşünen isimlerinde olduğu gibi Sweezy de emperyalizm aşamasına varan kapitalizmin, ulusal ölçekte bir yandan sınıf mücadelelerini keskinleştirirken diğer taraftan militarizmi ve otoriterleşmeyi arttırdığını varsayar. Diğer emperyalistlerle artan rekabetin savaş durumuna varması da “devrimci ayaklanmaya ve toplumsal altüst oluşa” neden olur (Sweezy, 1970, s.234-326). Emperyalizmi sınırlandıran dışsal faktör ise metropol ve sömürge arasındaki çelişkilerden doğar: “Sömürge ekonomisinin gelişimi dengeli değildir. Emperyalizmin egemenliği altında sanayileşme yavaş ilerler, o kadar yavaş ilerler ki gelişmiş bölgedeki fabrikalarca üretilen makine ürünü mallarla rekabet edemediği için mahvolmuş zanaatkarları bünyesine katamaz. Sonuç olarak onları köylü tabakasını şişirecek şekilde bir konuma iter” (Sweezy, 1970, s.326).

Sweezy’e göre sermaye ihraç ederek kendi mallarını tüketecek bir pazar yaratmak isteyen burjuvazi, sömürgeci sanayiye köstekler. Bu durum sermaye ihracının, sömürgeci kapitalist merkez ülkenin mallarının tüketilebileceği bir pazar oluşmasını ilk etapta geciktirir. Sınırlı ve geri tekniğe dayalı zanaat kesimleri, köylü sınıfı saflarına savrulur. Bu yüzden sermaye ihracı, karı gerçekleştirmek için genişleyen köylü nüfusunun yaşam standartlarını düşürmek ve tarıma dayalı üretimi bizzat kendisi zorlamak durumunda kalır. Bu çarpıklıkta, tüketme kapasitesi sınırlı olsa da ucuz hammadde üreten sömürge ve mamul mal ihraç eden metropol ülke manzarasını meydana getirir.

Sweezy’nin emperyalizm kuramlarına diğer bir özgün katkısı da faşizmin tartışmaya dahil edilmesidir. Kendi dönemine has bir fenomen olarak faşizmi düşünce sathına dahil etmesi önemli olsa da daha sonraki kuramlarda tekrarlanan bir tema olmaması bakımından etkisinin sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Sweezy, İtalya ve Almanya’da faşizmin yükselişini emperyalist çağa özgü yeniden paylaşım savaşları bağlamında ele alır. Dönem içerisinde, faşist rejimlerin sahip oldukları yayılcı ideoloji ve siyasetlerini, emperyalizmin bir tezahürü olarak kavramak sıra dışı bir katkı olmamakla birlikte Sweezy’nin emperyalizm ile faşizm arasında karşılıklı bir ilişki kurması önemlidir:

“Emperyalist paylaşım savaşının bir sonucu olarak ekonomik ve toplumsal yapısı alt-üst olmuş bir ulus, sosyalist devrimi başarmada çuvallayıp, kapitalist üretim ilişkileri temelinde sınıfsal denge sürecine girebilir. Bu gibi koşullar altında, kapitalizmin çelişkilerinin yoğunlaşması, emperyalist yayılcılığın sıradan yöntemine başvurularak çözülemeyecek şiddetli içsel krizlere yol açar. Bu durumun faşizmin kök saldığı ve büyüdüğü toprak olduğu söylenebilir”. (Sweezy, 1970, s.332).

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi faşizm, kapitalist birikimin krizlerinin emperyalist paylaşım savaşıyla çözülmesinin tıkandığı süreçte, içerideki ilişkileri yeniden organize ederek daha farklı bir emperyalizm türünün denenmesi olarak analiz edilir.

İşçi sınıfı ile burjuvazi arasında kalan orta sınıflar faşizmin kitlesel tabanını oluştururlar. Düzene ve bilhassa egemen sınıfa yönelen tepkiler, ırkçılık, milliyetçilik, savaş ve yayılmacılık gibi kisvelere bürünerek kendilerini dışa vururlar. Çeşitli temaların bileşkesi olarak ortaya çıkabilen ve kriz döneminde orta sınıfları iyice sarmalayan faşist ideoloji, farklı toplumsal kesimlerden insanlar için de cezbedici olarak nitelenir. İşsizler, gençler, suçlular, küçük köylü ve benzeri kesimler faşizmin bir rejim olarak kurumsallaşması sürecinde buraya eklenme eğilimi gösterirler (Sweezy, 1970, s.333). Hâkim sınıfların faşizme yaklaşımları ise süreç içerisinde değişkenlik gösterir. İlk başta tehlikeli olarak algılanıp uzak durulan faşizm, özellikle “örgütlü işçi sınıfı ve yabancı kapitalistlerle mücadelede” etkili olduğunu gösterdikten sonra müttefik kategorisine yükselir (Sweezy, 1970, s.334). Emperyalizm çağında, mülk sahibi sınıfların talep ettikleri ototrter devletin yetkin bir formu, faşizm ve faşistler tarafından sağlanır.

Sweezy, faşizmin, sınıf egemenliği konusunda köklü bir değişiklik getirmediğini özellikle belirtir. Üretim araçları üzerindeki kontrol, yeni kadrolara transfer edilmekle birlikte, mülk sahipliği esasta devam etmektedir. Örneğin Almanya’da Yahudi sermayedarlar uzaklaştırılmış olsalar da yerlerine yine kapitalist birikimin mantığı çerçevesinde hareket edecek kadrolar getirilmiş, dolayısıyla iktisadi alanda karar verici olanlar değiştirilmiştir. Kapitalizm yine aynı kapitalizmdir. Yani sömürünün artı-değer sömürüsü olduğu ve sermayenin genişletilmiş yeniden üretiminin gerekliliğinin hâkim olduğu düzen aynen olduğu gibi devam etmektedir. “Faşizm..., kapitalist yapının devrilmemekle birlikte ağır hasar aldığı ve emperyalistler arası mücadelede yenilmiş veya tahrip olmuş ulusların küllerinden doğar” (Sweezy, 1970, s.346). Sweezy’nin faşizm kavrayışı, ırkçılığı, milliyetçiliği, dış fetihleri, militarizmi ve savaş *modus operandi*’sinin parçaları olarak kullanan, tekeli kapitalizmin üzerinde yükselmiş siyasal yönetim biçiminin aşırı bir şeklidir (Noon, 2017, s.106).

1942 tarihli “Kapitalist Kalkınma Kuramı”, Sweezy’nin klasik kuramlardaki yaklaşımları tekrar ettiği, temel kavramlarda devamlılık gösterdiği ve aynı temaları güncel verilerle çözümlediği için emperyalizm tartışması açısından klasik kuramlarla Soğuk Savaş dönemi kuramları arasında bir geçiş olma özelliği gösterir. Bu kuram Lenin’in yaptığı tanımlı ufak dokunuşlarla tekrarlayıp, emperyalizmin milliyetçilikle, tekeli kapitalizmle, sınıflarla, militarizm ve savaşlarla olan ilişkilerine dair bir kavrayış geliştirip, tartışma alanını genişletmiştir. Buna ilaveten döneminin özgün bir sorunu olarak faşizm ile emperyalizm arasındaki ilişkiyi de değerlendirmesine katmıştır. Fakat klasiklerle Soğuk Savaş dönemi arasında geçiş noktasında duran oldukça hacimli bu teorik çalışma aynı zamanda Sweezy’i klasik kuramcılardan koparacak bir takım kavramsal değişimleri de içinde barındırır.

İlerleyen vadede emperyalizm kuramlarının çehresini değiştirecek ayrımın, Sweezy’nin Marx’ın Kapital’in üçüncü cildindeki değerlerin fiyata dönüşmesine dair analizine itirazı ile başlatmak yanlış olmaz. Sweezy, Marx’ın Kapital’in III. cildinde değerlerin fiyatlara dönüşmesi konusundaki analizini eksik bulur. Ona göre Marx’ın “değerlerin fiyatlara dönüşümünü ele alışı tatmin edici değildir” (Sweezy, 1970, s.123). Oysa sorun, Marx’ın emek-değer teorisinin, klasik ekonomi politüğün diğer yaklaşımlarına göre üstünlüğünün tamamlanması için son bir halka olarak oldukça önemlidir. Değerin fiyatlara dönüşmesinin açıklanmasını zorunlu bir ödev gibi tanımlamakla birlikte Sweezy’nin bunu, Marx’ın düşüncesinin genel yapısını tehdit eden bir problem olarak da görmediğini belirtmek gerekir. Emek-değer teorisinin kuramsal geçerliliği, salt dönüşüm problemi üzerindeki başarısına bağlı değildir çünkü “dönüşüm probleminin kavramsallaştırılmasının düzeltilmesi, kapitalist gelişim yasalarının işlerliği üzerinde etkili değildir” (Sweezy, 1970, s.128). Yine de Sweezy’nin emek-değer teorisine dair bu çalışmasında koyduğu rezervler, Baran ile düşünsel olarak birleşmelerini sağlayan zemini oluşturmuştur. Soğuk Savaş dönemi boyunca geliştirilecek pek çok farklı emperyalizm kuramlarında karşılaşacağımız merkez-çevre, az-gelişmişlik, pazar sömürüsü gibi kavramlar nüve halinde burada ortaya konmuştur. Emperyalizm kuramlarında etkisini hissettirecek iktisadi kavramları sağlayacak ve Baran tarafından olgunlaştırılacak zemin Sweezy tarafından oluşturulmuştur.

2. Paul Baran: Büyümenin Ekonomi Politüğü ve Emperyalizm

Büyümenin Ekonomi-Politüğü kitabının ilk baskısına yazdığı ön sözde Baran, çalışmasının ana hedeflerinden birisinin, “çağdaş emperyalizmin düzenlenmemiş doğasını ve onun içsel olarak, gelişmemiş ülkelerde ekonomik kalkınma için yapılan samimi girişimlerin tamamına olan karşıtlığını” incelemek olduğunu söyler (Baran, 1976, s.13). Bu amacın daha net bir ifadesi “az gelişmiş ülkelerdeki ekonomik kalkınma, gelişmiş ülkelerdeki hakim çıkarlarla kökten karşıtlık içerisinde” biçiminde, kitabın ilerleyen bölümlerinde bulunur (Baran, 1976, s.120).

Batı ülkelerinin sanayileşmesi, onların ekonomik yapılarında büyük dönüşümlere yol açacak şekilde gelişimini 19. yüzyılın sonunda tamamlamıştı. Bu gelişme doğrultusunda küçük firmaların, yerlerini büyük ölçekli yatırımlara bırakmalarına yol açacak şekilde sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması, gelişmiş ekonomi denilen formasyonlardaki iktisadi yaşamın merkezi bir olgusu haline geldi. Büyük ölçekli işletmelerin baskın aktör oldukları, tekeli veya oligopol diyebileceğimiz formasyonların yaygınlığı Baran için çağdaş kapitalizmin ayırt edici özelliğidir (Baran, 1976, s.113). 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Avrupa’da yayılmacılığa, silahlanma yarışına, siyasal krizlere ve savaşlara sahne olan bu dönem, aynı zamanda emperyalizm çağı olarak da nitelendirilebilir (Baran, 1976, s.113-114). Batı’nın kapitalist gelişiminin bu şekilde betimlenmesi klasik emperyalizm kuramları ile paralellik gösterir.

İkinci Dünya Savaşı ve onu takip eden olaylar, kapitalizmin dünya ölçeğindeki varlığını sınırlandırmıştır. Sovyet Bloğu ülkelerinin kapladığı alan, 1949’da Çin’in buraya dahil olması, sömürgeler ve bağlı ülkelerdeki ayaklanmalar, kapitalist Batıda alarm zillerini çaldırtan gelişmeler olmuştur. Gerçekten de 1940’lardan 1950’lerin sonuna kadar

uluslararası alanda başta de-kolonizasyon olmak üzere kapitalizmin küresel özelliğini sınırlandıran pek çok mücadele yaşanmıştır. Baran bu süreci “insan türünün ezici çoğunluğunun yıpranmışlığına ve geri kalmışlığına son vermek için, emperyalizmin büyümesini tamamen ortadan kaldıran ciddi toplumsal hareketler” olarak betimler (Baran, 1976, s.117)

Emperyalizme karşı yükselen toplumsal hareketlere karşıt eğilimler de aynı dönemde baş göstermiştir. Az-gelişmiş ülkelerdeki iktisadi ve toplumsal ilerlemenin, emperyalizm tarafından tıkandığına dair fikirler politik olarak güçlenirken, bunun karşısında da gelişmiş dünyada, tekelcileşmiş bir kapitalizm altında serbest teşebbüs ve kar maksimizasyonuna dayalı olarak büyümenin nasıl devam ettirileceğine dair şüpheler meydana gelmiştir. Baran, gelişmiş ülkelerin bu dönemde, “savaş belirlenimli bir tüketime bel bağlamakla, işsizliği genişletici kriz temelli bir” strateji arasında sıkıştıkları bir ikileme karşı karşıya olduklarını düşünür (1976, s.119).

Kapitalizmin durgunluğa düşmeden, düzenli olarak kalkınmayı sağlayacağına dair ideolojik inançlar boşa çıktıkça, II. Dünya Savaşı’ndan çıkmış gelişmiş kapitalist ülkelerin, sömürge ve bağımlı formasyonlardaki alternatif kalkınmalara düşmanlıkları sertleşir. Onların, kendilerine karşı yükselen bağımsızlık mücadelelerinde, yerli güçlerle işbirliği yapmaları en sık gözlenen olgulardan biridir. Metropoldeki kapitalizmle bağlaşıp şekilde az-gelişmiş ülkelerde kalkınmaya çabalayan yerli siyasetçiler, sömürgeciliğin son döneminde emperyalistler tarafından göreve getirilmiş, ideolojik ve politik olarak Batıya ait kadrolardır. Gelişmiş dünyadan gelen yardımlar, geri bölgelerdeki halkların yaşam standartlarındaki iyileşmeyi sınırlı bir biçimde sağlamayı gözetirken aslında kamuoyunun sanayileşme yolundaki baskılarını azaltmayı ve iktisadi ve toplumsal gelişmeyi baltalamayı amaçlamaktadır (Baran, 1976, s.26).

Baran tarafından hile (*stratgem*) olarak nitelendirilen diğer bir görünüş de emperyalistlerin, “eski moda bir görünüş vermekten kaçınmak için siyasal bağımsızlık savunuculuğuna soyunmalarıdır” (Baran, 1976, s.123). Aslında olan, siyasal bağımsızlığını tamamen kazanamamış sömürgeci, sömürgeci merkez ülkeyle eskiye dayanan ilişkilerinin biçim değiştirmesidir. Amerika’nın “yeni dünya düzeninde”ki emperyalizmi, bu biçim değiştirmenin en somut örneğidir. Sömürge ülkelerin merkeze bağımlılığı, iktisadi sızdırma mekanizmalarının ağırlık kazanması üzerinden yeniden üretilmektedir.

Baran’ın “Büyümenin Ekonomi Politikası” kitabının girişinde yaptığı bu emperyalizm tanımı, oldukça akışkandır. Burada kavramları ve tespit ettiği ilişkileri ayrıntılı bir biçimde açıklamamıştır. Baran İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzeninde meydana geldiğini iddia ettiği değişimleri birbiri peşi sıra betimlemekle yetinmiştir. Fakat hem kapitalist üretim tarzının oturmuş olduğu ülkelerde hem de kapitalizmle az çok tanışmış geri ülkelerde kalkınmanın eş zamanlı ve adil olmasının mümkün olmadığı varsayımı üzerinden hareket ederek, döneminin uluslararası siyasal ilişkilerinin kapsamlı bir betimlemesini sunmuştur. Emperyalizm, kapitalizmin siyasal ve ekonomik düzeninin ayrılmaz bir parçasıdır. Kalkınmanın, aralarında gelişim farkları bulunan ülkelerin her birinde eş zamanlı ve eşit orantılı olarak gerçekleşmesi mümkün olamayacağından, kapitalist bir dünya düzeni, gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş veya az gelişmiş ülkeler arasında zorunlu olarak bir tahakküm sistemi şeklini alır. Emperyalist ülkelerin geri kalmış ülkeler üzerindeki bu tahakkümünün söz konusu geri kalmış ülkelere maliyeti, sanayileşmelerinin çarpık gelişimi ve durgunluk olur. Baran’ın emperyalizm olarak betimlediği genel ilişkiler ağı bu şekilde özetlenebilir.

Baran emperyalizmi kapitalizmin bir uzantısı olarak betimledikten sonra, devletin rolünü ele almaya koyulur. Hobson’a benzer biçimde sanayi ve finans çevrelerinde kümelenmiş bir grubun, dış politikayı kendi eksenlerinde belirleme kapasitesine sahip olmaları Baran’ın da tepkisini çeker. Dünyanın verili biçimiyle onun kendi gördüğü, Hobson’unki gibi, bir grup devlet adamının, geniş halk kesimlerini o veya bu biçimde kapsayan bütün bir devlet aygıtını, dar bir azınlığın çıkarları doğrultusunda harekete geçirebiliyor olmasıdır. Hobson için bu manzarayı açıklamak, (yozlaştırılmış olsa da) “uygarlaştırma misyonu” ve siyasi elitlerin etki altına alınması gibi faktörler ile mümkünken Baran, salt ideolojik koşullandırmaya dayalı bir açıklamayı eksik bulur. “Tekelci iş çevrelerinin, ileri kapitalist ülkelerin politik aygıtını, kendi dış ekonomik çıkarlarını elde edecek şekilde parmağında oynatmakta kazandığı göz kamaştırıcı başarının en önemli etmeni, bu yöndeki çabalarını, ne sadece ve hatta ne de en öncelikli olarak, kendi halk kitlelerini uyutma yöntemine, kamu görevlilerinin yozlaşmasına ve siyasetçilerin ihanetine dayandırmamasıdır. Emperyalist politikanın, emperyalist ülkedeki sıradan vatandaşın bile çıkarına olabileceğini Lenin açık-seçik görmüş ve dikkatleri, tekelci iş çevrelerinin aşırı-karlarından pay alan işçi aristokrasisine çekmiştir” (Baran, 1976, s.245).

Baran, finans ve sanayi alanında tekelci konuma gelmiş burjuvazinin dar bir kesiminin emperyalist politikaları devlet eliyle hayata geçirmede, ideolojik olarak halk, lobcilik faaliyetleriyle de siyasetçiler ve kamu yöneticileri üzerinde etkide bulunması şeklindeki bir açıklamayı, reddetmez ama ikincil önemde bulur. Emperyalizmi politik bir sistem olarak mümkün kılan nesnel zemin, ona göre tekelci karların bölüşülmesinden doğar. Emperyalizmin meyveleri, gelişmiş kapitalist ülkelerde zirvede yer alan bir avuç plutokratik kesimin elinde yığılıp kalmaz, aşağıya doğru dağılarak, bu dar sınıf kesiminin çevresinde ve çeperinde yer alanlara belli bir refahı sağlayacak şekilde yayılır. Geniş halk kitlelerini emperyalist politikalar doğrultusunda mobilize etmek için “ırksal üstünlük” veya “uygarlaştırma” gibi politik söylemlerin karşılık bulması için bu dağıtım mekanizması Baran’a göre aslidir (Baran, 1976, s.245).

Dahası emperyalist politikalar bütünüyle bakıldığında, gelişmiş kapitalist ülkenin ulusal ekonomisinde azımsanmayacak nicelikte bir yer tutar. Bağlı ve dost ülkelere verilen krediler ve yardımlar, askeri harcamalar, hem bağımlı bölgeleri kontrol altında tutmak hem de rakip tekelci kapitalist ülkelerle dışarıda rekabet etmek için yapılan istihbarat ve

casusluk harcamaları, bir ülkenin iç siyasetinde politik bir pozisyonu güçlendirmek ya da zayıflatmak için yapılan propaganda harcamaları gibi kamusal harcama kalemleri, değerlendirilmek için akacak yeni alanlar arayan aşırı birikmiş sermaye için ödenen fiyat olarak nitelendirilir. ABD’de bu harcamaların 10 yıllık ortalamasının, gayri safi milli hasılanın %20 sine ulaştığını Baran not düşer (Baran, 1976, s.246). Bu azımsanmayacak harcama dilimi, dar bir azınlığın, emperyalist politikalar sayesinde sermayelerini dışarıya hareket ettirmeksizin ülke içinde değerlendirmelerine değil, bir işçi aristokrasisinin oluşturulmasına ve sürdürülmesine hizmet etmektedir. Emperyalist politikaların gerçekleşmesi için yapılan bu harcamalar, hükümetin “tam istihdamı” sağlamak adına yaptığı ve “... tekelci kapitalistler açısından (bu minvalde) kabul edilebilecek” tek politik seçenektir (Baran, 1976, s.247). Büyük ölçekli harcama mekanizmalarıyla tekelci sermaye gözetilmiş ve militarizm, “işleri ve gelirleri büyük sermayenin iş çevrimine bağlı farklı toplumsal sınıfları, grupları ve tabakaları birbirine bağlamak” suretiyle toplumsal olarak önemli konuma gelmiştir (Baran, 1976, s.247). Tekelci sermayenin dar korporotist çıkarlarını dışarıda gerçekleştirmeye koyulurken, içeride farklı çıkarlara sahip toplumsal kesimleri uyumlulaştırması “tam istihdam” politikası sayesinde olur.

Ekonomi politikasının tam istihdama yönelmesi, harcaıyabilecek gelire sahip olan nüfus kesimlerinin genişletilmesini gerektirir. Tekelci kapitalist rejim bu yöntemle “emek hareketini hoş tutar, çiftçileri memnun edip, genel kamuoyunun rızasını alır” (Baran, 197, s.247). Piyasanın anarşik güçlerine terk edildiğinde, herhangi bir kapitalist formasyonda “tam istihdam” politikasının yürütülemeyeceği aşikardır. Bu noktada Baran, dikkatleri büyük kamu harcamalarının en büyüğü olan askeri harcamalara yönlendirir.

Baran için askeri harcamalar tekelci kapitalizmin istikrarı için merkezi konumdadır (Noon, 2017, s.111). Refahın, yüksek istihdamın, karların ve halk desteğinin korunması bu harcamalara dayanmaktadır (Baran, 1976, s.258-259). Yine de tekelci kapitalizm istikrarını sürdürmek için halkı ideolojik olarak şekillendirmek zorundadır. Askeri harcamalar ve militarist politikaların genel tabloda tüm kesimlere sağladığı maddi yararlar, çıplak gözle bakıldığında iğreti durur. Bu yüzden tekelci kapitalist rejim, militarizmini dayandıracak bir anlatıyla farklı toplumsal kesimleri kuşatmak zorundadır. Bu ideolojik kapsama dayanak sağlayacak vakaları üretmek, dünyanın farklı bölgelerinde geri kalmış halklarla angajman halinde bulunan emperyalist merkezler için zor değildir. Emperyalist ülkenin otoritesine karşı çıkıp başkaldıran unsurların varlığı ve eylemleri, emperyalist merkezin halkını histeriye sokacak ve ona kendini tehdit altında hissettirecek vakalar şeklinde yansır. Tekelci kapitalizmin rejimini istikrarlı kılması militarizme, militarizm ise halkın, tüm bir ulus olarak düşmanlarla çevrelendiğine dair endoktrinasyonuna bağlıdır. Baran’ın kitlelerin “ideolojik işlenmesi” derken kastettiği tam olarak budur (Baran, 1976, s.258- 259-260). Savaş, korku, militarizm ve halkın emperyalist ideoloji etkisi altına alınması emperyalizmin tanımlayıcı özellikleridir.

II. Dünya Savaşı’nın sonuçlanış biçimi, kapitalist dünyanın kendinden önceki jeo-politik dağılımından oldukça farklı bir manzara ortaya çıkardı. ABD’nin hâkim kapitalist güç olması ve Sovyetler Birliği karşısında denge sağlaması, bir önceki konjonktüre has emperyalistler arası mücadeleyi önemsizleştirdi: “Öncenin gururlu emperyalist imparatorlukları bile, giderek daha fazla emperyalist kampın büyük hakemi rolünü benimseyen egemen emperyalist ülkenin uydusu konumuna inmeye yöneliyor. Daha küçük emperyalist ülkeler arasında veya emperyalist ülkelerin farklı kombinasyonları arasında savaş olasılığı varlığını sürdürmekle birlikte bu olasılık giderek uzaklaşıyor” (Baran, 1976, s.260).

Baran, büyük güçler arasında savaş ihtimalini azaltan ve farklı ülkelerin emperyalist politikalarını tek bir egemen süper güç altında uyumlu kılmaya iten nedenleri, Sovyet Bloğunun varlığı ve nükleer silahlanma olarak sıralamaktadır. Sosyalist blok, Asya ve Afrika’da girilecek askeri anlamda kapsamlı, olası emperyalist saldırıların fiziki engeli olarak yer alırken, nükleer silahlarla sahip olduğu yıkıcı güç dolayısıyla askeri hamlelere bir engel teşkil etmektedir: “Emperyalist politikalar için halk desteğini mobilize etmek ve yüksek istihdam ve psikolojik savaş yoluyla silahlanma yarışına girmek bir şey, atomik misilleme karşısında halkın işbirliğini elde etmek ise bütünüyle bambaşka bir şeydir” (Baran: 1976, s.261). Nükleer silahların gelişmesinin diğer bir sonucu da giderek yükselen konvansiyonel silahlanma yarışında daha maliyetli olan kitle imha silahlarının da yer almasıdır. Son 75 yıl boyunca deniz, kara ve hava alanlarında hep daha fazla ve daha yıkıcı üretim yapan ülkeler artık nükleer silahlar alanında da bir yarışa girmiş bulunmaktadır. Baran, Soğuk Savaş’ın öne çıkan özelliği olarak insanlığı yıkımın eşiğinde gezdiren nükleer silahlanma yarışının, emperyalizmin varlığını devam ettirmek için sabit olarak ihtiyaç duyduğu silahlanmayı artırma ve sürdürme sürecinin bir uzantısı olduğunu vurgulamaktadır (Baran, 1976, s.262-263).

Baran, Sovyetler Birliği’nin, emperyalizm açısından sınırlandırıcı ve itidalli olmaya zorlayıcı özelliğini ise daha çok ideolojik bir mesele olarak ele almaktadır. Buna göre Sovyetler Birliği’nin varlığı, hem gelişmiş ülkelerde hem de az gelişmiş ülkelerde kaynakların askeri alan dışına yönlendirilmesinin önünde bir bariyer olarak kullanılmaktadır. Baran kaynakların alternatif alanlardan kısılarak militarist kanallara sevk edildiği bu harcamaları, “muazzam israf” olarak nitelendirir. Çünkü bu harcamalar, Sovyetler Birliği gibi bir dış düşmanla sıcak savaşa hazırlanır gibi hazırlanmakla gerekçelendirilse de daha çok “ulusal ve toplumsal özgürlük mücadeleleri gibi içsel halk hareketlerinin” bastırılmasında kullanılmaktadır (Baran, 1976, s.413). Bu durum Latin Amerika’da özgürlük mücadelesi yürüten çeşitli gruplarla sıcak çatışma arayan devasa ABD ordusu için geçerli olduğu gibi, gelişmemiş ülkeler için de geçerlidir. Bu formasyonlarda “muazzam israfın” dolaylı diğer bir sonucu da buraların iktisadi geri kalmışlığının ve siyasal olarak bağımlılıklarının sürdürülmesinin sağlanmasıdır. Sosyalist bir düzende halkın yaşam standartlarını hem Batı’da hem de geri kalmış ülkelerde

yükseltmekte kullanılabilecek kaynaklar, tekelci sermayenin dünya ölçeğindeki jeo-politik dengelerini yeniden üretmek için israf edilmektedir. Dolayısıyla Baran'ın çıkarımına göre, klasik kuramlardaki emperyalistlerin, dünyanın kalan bölgelerini kapmak için birbirleriyle giriştikleri ve yer yer de silahlı çatışmaya dönen rekabetin bir uzantısı olarak tarif edilen askeri harcamalar, yerini artık süreklileşmiş bir savaşa hazırlanma durumuna bırakmıştır. Askeri harcamalar kapitalist sermaye birikiminin gerçekleştiği temel alanlardan biri haline gelip, yapısal bir karakter kazanmıştır.

Baran emperyalizmle tekelci kapitalizm arasında doğrusal bağlantılar kurarak bunları açık şekilde sergilemeye çalışır. Emperyalizm, temelde kapitalizmin iktisadi düzeninin dünya ölçeğinde genelleşmiş halidir ve en yalın biçimde gelişmiş, Batılı kapitalist ülkelerin az-gelişmiş ülkeler üzerinde kurduğu dolaylı hakimiyet sistemidir. Batı'nın hakimiyeti şeklinde Baran'ın yazdığı bu ilişki sistemi tersten de okunabilir. Tersinden, yani az-gelişmiş ülkeler açısından betimlendiğinde ise emperyalizm, gelişmiş ülkelerin geri kalmış ülkelerde yerel aktörler yardımıyla yarattığı, süreklileşmiş bir iktisadi durgunluk ve az gelişmişliğin kalıcılaşması olgusudur.

Baran, Hobson'un ve Lenin'in kuramlarında sunduğu ana öğelerin pek çoğundan yararlanır. Bu yararlanma, söz konusu düşünürlerin düşünce akışları içerisinde girip tartışmalarını genişletmekten çok, onların kavramlarını kendi emperyalizm anlatısı içerisinde eklektik olarak yerleştirmek şeklinde gerçekleşir. II. Dünya Savaşı sonrası, klasik kuramcılarının içinde bulunduklarından farklı bir dünyada emperyalizmi, içerdği özgün ve yeni ilişkilerle resmetmeye çalışan Baran için emperyalizm, ontolojik olarak gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkelerin karşılıklı ilişkilerinden türer. Kapitalist merkezlerin kendi içsel dinamikleri sonucu birbirleriyle antagonistik ilişkiler geliştirmesinden türeyen ve dünyanın pre-kapitalist bölgelerinde izler bırakan emperyalizmden, sınırlı ölçüde kapitalistleşmiş geri ülkelerle, ileri düzeyde kapitalistleşmiş ülkelerin aynı eşitsizlik denklemini yeniden ürettikleri bir sembiyotik ilişkide bir araya gelmelerini çözümleyen emperyalizme geçiş en açık şekilde Baran'ın kitabında sunulur. Baran klasik kuramların sorunsal alanını net bir biçimde terk etmiş olsa da kendi anlatısını inşa ederken özellikle Hobson ve Lenin'in kavram setinden, sınırlı oranda da olsa doğrudan yararlanır.

Bu yararlanmanın kuramsal işlevi, ontolojik olarak zemin değiştirirken kendi emperyalizm anlatısına bütünlük kazandıracak bağlamların seçilmesi şeklinde gerçekleşir. Tekelci sermaye, tarihsel olarak içinde geliştiği toplumsal bütün içerisindeki diğer sınıflarla ilişkileri ihmal edilerek, tekelci kapitalist rejimin doğrudan kurucu öznesi kabul edilir. Tekelci kapitalizmin ampirik olarak da gösterilebilir varlığı, doğrudan emperyalizmin varlığını bize veriyormuş gibi kabul ettiğinden Baran, tekelci kapitalizmin oluşum sürecinde diğer toplumsal sınıflarla ilişkilerini konu dışında bırakarak emperyalizmi kuramsallaştırabilmiştir. Tekelci sermayenin varlığı, sınıf mücadelelerinin etkisinden muaf bir biçimde emperyalist politikaları beraberinde getirir tarzda konumlandırılmıştır. Tekelci sermayeden emperyalizme bu doğrudan geçişi Baran, klasik kuramların özgün bir momentinde yer alan Hobson'un tanımladığı bir bağlantıyı tadil etmeden kullanarak sağlar. Tekelci sermayenin emperyalizmini gerçekleştiren devlet, çeşitli manipülasyonlarla kolayca kumanda edilebilecek bir aygıtımsıçasına tarif edilir ve dar ama maddi yönden güçlü bir kesim çeşitli yollarla bu kumandayı gerçekleştirir. Savaş için sürekli hazır halde tutulmanın toplumsal iktidar ilişkilerinde yaratabileceği erozyonu durduran veya geciktiren, başka bir deyişle kuram yardımıyla görünür kılınan “büyük israf” a kitlelerin nasıl rıza gösterdiği sorusu baş gösterdiğinde ise yanıt, Lenin'in “işçi aristokrasi” kavramı olarak verilir. Tekelci kapitalistlerin, devlet eliyle gerçekleştirdikleri emperyalist siyasetlerine rızayı üretme süreci, toplumsal tabana iktisadi refah aktarmaları sayesinde gerçekleştirilir.

Bob Sutcliffe, “Büyümenin Ekonomi Politikası” nin 1976 baskısına yazdığı uzun girişte Baran'ın bu çalışmasını, “tekelci kapitalizm üzerine önceki marksist çalışmayı sentezleyip netleştirmesi ve kapitalist ekonominin kısa dönemli çalışması hakkında Keynesçi kavrayışı eklemesi” bakımından bir katkı olarak nitelendirir (Sutcliffe, 1976, s.99). Bunun iki açıdan böyle olduğunu söyler. Bunların ilki, Baran'ın Lenin'i olumlayarak, sermaye ihracına dayalı tekelci büyümeyi kuramsal bir izlek olarak kabul edip bununla ilişkili olarak da emperyalizmin getirdiği yıkımları, savaşı ve militarizmi, kendi teorisi içerisinde açıklığa kavuşturmasıdır. Sutcliffe ikinci olarak da Baran'ın, emperyalizmin geri kalmış bölgelerde nasıl işlediğine dair kapsamlı bir açıklama getirmiş olmasını sayar (Sutcliffe, 1976, s.99). İlk bağlantının kurulması yukarıda izah ettiğimiz gibi anlaşılır olmakla birlikte Baran ile klasik kuramcılar arasında Sutcliffe'in kurduğu ikinci bağlantı ilginçtir. Baran'ın temel aldığı, ekonomik büyümenin geri kalmış ülkeleri zorunlu olarak durgunluğa sürükleyeceği, büyümeyi sınırlandıracağı tezinin klasikler ve özellikle de Marx, Hilferding ve Luxemburg'ta da içerildiğini söyler (Sutcliffe, 1976, s.99). Baran'ın kuramını özgün kılan ve klasiklerle ayırmasını oluşturan bir özelliğin, iyi niyetle önceki dönem tartışmalarda örtük olan bir konunun genişletilmesi olarak tarif edilmesi bizce hatalıdır. Klasik kuramlar sermaye birikiminin merkeze alındığı analiz çabalarıyla, Baran'ın “büyüme” nosyonunu temel alması, sonuçları takip edildiğinde eskinin devamlılığından çok alternatif bir kuramsal yapılanmanın başlangıcı gibi görünmektedir. Bu durum Baran'ın Sweezy ile birleşerek, ayrı ama birbirlerine yakınsayan kuramsal faaliyetlerini olgunlaştırdıkları “Tekelci Kapitalizm” çalışmasını incelediğimizde kendini açıklıkla gösterecektir.

3. Tekelci Sermaye, Eksik Tüketim, Rekabet ve İktisadi Artık

1966'da düşünürlerin ortak kaleme aldıkları “Monopoly Capital” emperyalizm ile kapitalizm arasındaki ilişkilere dair görüşlerinin kristalize olduğu eser olmuştur. Kendi ayrı çalışmalarında geliştirmeye başladıkları izlekler bu eserde

olgunlaşmıştır. Sweezy ve Baran'ın kapitalizmin, tarihsel olarak insanlığın üretici etkinliğinin örgütlenişinin bir biçimi olarak nesnel yapısından kaynaklanan sınırlılıkları ile ideolojik düzlemde vaat ettiklerinin uyumsuz olmasından hareket etmeleri, klasik kuramcılarla teorik bir devamlılık gösterdikleri şeklinde okunabilir. Fakat emperyalizm bağlamında klasiklerden farklılaşmaları, genel soyutlama düzeyinde, onları emperyalizmi açıklamaya yönelten çelişkilerden çok, etrafında olguları dizecekleri ve temel olarak kabul ettikleri bazı varsayımlardan kaynaklanır. Baran ve Sweezy için emperyalizm kuramlarının üzerinde yükseleceği bu sıfır noktası, kapitalizmde kronik hale gelen talep eksikliğine bağlı “eksik tüketim” ve tekelci kapitalizme içkinleşmiş “durgunluk” (stagnasyon) olgularıdır. Onların harekete geçtikleri temel kuramsal noktalar itibarıyla Hobson ile birebir denk düştikleri söylenebilir (Brewer, 1990, s.130). Eksik tüketim, “Tekelci Sermaye” kitabında bir birleşen olarak tartışmayı şekillendirmeden önce, Sweezy'nin (2007, s.166-193) ve Baran'ın (1976, s.209-214) müstakil çalışmalarında ayrı ayrı ele alınmıştır (Brewer,1990: 138). “Tekelci Sermaye” çalışmasına yerleştirildiğinde eksik tüketim, üretimin tüketici malları üretimi ekseninde ele alındığı bir varsayımdan hareketle ele alınır. Brewer'ın da tespit ettiği gibi: “(Hobson ile bire bir aynı olan) argümanlarındaki kusur açıktır. Sweezy (ve daha sonra Baran), üretim araçlarının sadece tüketim malları üretiminde kullanıldığını varsayar, oysa yatırımlar aynı zamanda üretim araçları üretimine de yatırılır. Kapitalizmi güdüleyen kar beklentisidir, tüketimin genişlemesi değil” (Brewer,1991, s.138). Eksik tüketim argümanı hangi biçimde olursa olsun kapitalizmin, üretim ile tüketim arasında doğru bir kombinasyonunun sağlanmasıyla, krizlerden kaçınılabileceği imasını barındırır. Kar arayışını, iç tüketimi canlandırarak tüketim olanaklarını genişletme adımının arkasına tamamlayıcı olarak yerleştirmek, kapitalist üretim mantığının anarşik yapısına dair yanlış bir kaniya sahip olmak demektir.

Ücretleri artırarak iç tüketimi canlandırma ve akabinde iç pazara dönük tüketim malı imalatını arttırma yoluyla, aşırı birikmiş sermayenin ihraç edilmeden değerlendirilebileceği ortam bulunması ve bütün bu silsile aracılığıyla da sınıfsal konumlarda köklü bir değişim olmaksızın sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve toplumsal refah artışı. Eksik-tüketim üzerinden hareket eden sermaye birikimi okuması, en basit haliyle bu şekilde tarif edilebilir. Kapitalist üretim tarzının bu şekilde kavranmasının en temel hatası, kar elde etmek için üretimde yer alan burjuvazinin, kar oranını iç tüketime yönelik alandan, daha yüksek gördüğünde dışarıya yönelteceğini göz ardı etmesidir. Bu yüzden eksik-tüketimci bir mantıktan hareket edildiğinde emperyalizm, dar bir sınıfın sübjektif olarak verdiği ve başta devlet olmak üzere, çeşitli araçlarla kamunun pek çok kesimini peşinden sürüklediği yanlış kararlar bütünü olarak kavranmaya müsait hale gelmektedir. Mesele iç tüketimin canlandırılmasıyla çözülebilecek şekilde tarif edildiğinde, kapitalizmin geçirdiği krizler veya içine girdiği durgunluklar da ücretleri bir biçimde arttırmayı gözetken toplumsal reformlarla aşılabılır badireler olarak kavranır.

Klasik kuramcıların emperyalizmi, ancak kapitalizmin aşılması ile birlikte aşılabilecek tarihsel bir kesit olarak kavrayan kanadı açısından, siyasal reformlarla kapitalizmi düzenleyerek emperyalizmi ehlileştirmek şiddetle karşı çıkılan bir siyasi tutumdur. Kapitalizmin sürekli krizlere sürüklenen çelişkili yapısının ne olduğuna ilişkin alınan pozisyonlar, emperyalizme karşı geliştirilecek siyasal yaklaşımın da ne olması gerektiğini belirler. Bu yüzden Baran ve Sweezy'nin kuramsal farklılaşmalarını belirleyen temel tartışma alanlarından birini, kapitalizmin hangi özelliklerinin krizlere yol açtığı sorunsalı oluşturmaktadır. Bu sorunsalın büründüğü kavram ikiliği ise eksik tüketim – aşırı birikim tartışmasıdır. Eksik tüketim, başta Hobson, Luxemburg ve özel biçimiyle Kautsky'de olduğu gibi emperyalizme dair oluşturulan kuramsal bütünün yapısını belirleyen önemli bir tercih olmuştur. Bunun karşısında ise kapitalizmin krizini eksik tüketim olarak değil üretim alanındaki sonsuz döngünün sermayeyi total olarak değersizleşme eşiklerine taşıdığını söyleyen “aşırı-üretim” tercihi yer alır. Yüzeysel bakıldığında aynı ilişkiyi birbirlerinin tersi olarak ifade eden ve bu yüzden de özdeş görünen bu ikilik arasındaki ayrımı Engels, eksik tüketimin tüm tarih boyunca olduğu gibi kapitalizmde de görüldüğünü, ama üretici güçler üzerinde insanlığın kontrol gücünün daha az olduğu feodalizm ve öncesi üretim biçimlerinde belirleyiciyken, kapitalizmle birlikte krizlerin ayırt edici özelliğinin aşırı üretimden kaynaklandığını söyleyerek ikisi arasındaki ayrımı belirginleştirmiştir (Engels, 2010, s.382).

“Tekelci Kapitalizm” çalışmalarında Sweezy ve Baran'ın diğer bir kuramsal tercihi ise tekelci aşamada rekabetin tamamen baskılandığı ve sermaye birikimi için temel itki olma özelliğini kaybettiğini varsaymalarıdır. Klasik kuramcılar, tekelci yapıların ulusal ekonomilerde hâkim konuma gelmelerini, rekabetin, kapitalist gelişmenin itici gücü olmaktan çıkmasından çok, emperyalist ilişkileri anlamlı kılacak şekilde biçim değiştirip uluslararası ölçekte şiddetlendirmesine yoruyorlardı. Baran ve Sweezy için ise tekellilik, rekabeti tamamen tasfiye etmiştir ve böylelikle de kapitalist üretim anarşisini tekrar tekrar yeniden üreten en temel faktörü sönmüştür. Brewer'ın da işaret ettiği gibi: “Klasik Marksistler, bunda tamamen tutarlı olmasalar da tekelleşme eğilimini rekabeti baskılayan değil onu şiddetlendiren bir faktör olarak görmüşlerdir. Baran ve Sweezy ise tam tersine, her pazarda birbirlerine karşı müsamaha politikasını takip eden sadece birkaç büyük firmanın işlediği koşullarda, rekabetçi mücadelelerin nerdeyse tamamen gözden kaybolduğunu öne sürdüler” (Brewer,1991, s.139).

Baran ve Sweezy tekelci kapitalizmde rekabetin kaybolduğu konusunda oldukça emin bir teorik pozisyon almaktadırlar. Oysa onların, hemen İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelen, yıkılmış kapitalist merkezlerin ABD üstünlüğünü tanıdıkları ve ona bağlı hale geldikleri kısa bir aralıkta gözlemlenebilecek bir olguyu tarihsel olarak genelleştirdikleri söylenebilir.

Rekabetin, tarihsel olarak kapitalist birikim için işlevsellik kaybına uğradığı iddiası, genel kuramsal yapının inşası için oldukça kritiktir. Rekabetin önemini kaybettiği kabulü, "...tekellerin, tekelci karları korumak için ürün çıktısının genişlemesini sınırlandırdıkları argümanına götürmüştür" (Brewer,1990, s.141). Tekelci kapitalizmde rekabetin neredeyse ortadan kalktığını iddia etmek, kapitalizm altında sermayenin çeşitli üretim alanları arasında aldığı farklı dağılım biçimlerini, sermayenin farklı ekonomik bölgeler arasındaki hareketlerini göz ardı etmeyi beraberinde getirmektedir. Üretim araçlarının özel mülkiyeti belli ellerde merkezileşmiş olsa da sermaye, kar oranını artırmaya yönelmeksizin, küçülmeden sabit kalmak gibi şansa sahip değildir.

Tekelleşme sonucu olarak rekabetin önemsizleşmesi argümanı, artı-değer kavramının iktisadi artık ile yer değiştirmesi için elverişli teorik zemini sağlamıştır. "İktisadi artık" kavramını Baran, "Büyümenin Ekonomi Politikası"nda "artı-değer" kavramının yerine geçirmeyi önermişti. Söz konusu çalışmada Baran, iktisadi-artığın üç biçimini ayırt eder: aktüel, potansiyel ve planlanmış. Buna göre aktüel-artık şöyle tanımlanır: "Toplumsal aktüel olarak cari çıktısı ile aktüel olarak cari tüketimi arasındaki farktır. Bundan dolayı cari tasarruflar ya da birikimle birebir örtüşür ve ele alınan periyotta toplumun zenginliğine eklenen çeşitli türden varlıkta somutlaşır: Üretim tesisleri ve teçhizatı, stoklar, dış ticaret dengesi ve altın rezervleri gibi" (Baran,1976, s.136). Baran'ın tanımından da anlaşılacağı gibi "aktüel-artık", yatırımlar ile tasarrufların toplamıdır. Potansiyel-artık ise "verili doğal ve teknolojik çevrede, işe koşulabilecek üretken kaynaklarla yaratılabilecek çıktı ile zorunlu sayılabilecek tüketim arasındaki farktır" (Baran, 1976, s.136).

Potansiyel-artık dört biçimde kendisini gösterir: a) "aşırı tüketim, b) üretime katılmayan işçiler dolayısıyla toplumda çıktı kaybı, c) var olan üretim şebekesinin irrasyonel ve mürşif şekilde organize edilmesinden kaynaklı çıktı kaybı ve d) öncelikle efektif talep eksikliği ve kapitalist üretim anarşisi tarafından sebep olunan işsizliğin kaçınılmaz olarak çıktıyı eritmesi" (Baran,1976, s.137) Kapasitenin yetersiz kullanımını göstermek için geliştirilen potansiyel-artık kategorisi, tekeli kapitalizmin irrasyonelliğini açıklamak için başvuru anahat kavramıdır. Aynı zamanda kapitalist toplumsal düzenin rasyonel planlama ve artık üzerindeki kontrol ile alabileceği potansiyel biçimi kestirmeye de dönüktür.

Planlanmış artık ise toplumun, verili tarihsel, doğal ve teknolojik koşullarda tüm üretken kaynaklardan planlanmış şekilde optimum yararlanarak elde edebileceği optimum çıktıyla, bazı tercihler sonucu elde edilen optimum tüketim arasındaki farktır. Baran, planlanmış-artığın sosyalist ekonomilerde söz konusu olabileceğini belirterek, üzerine daha fazla eğilmez. Dünya genelinde eşitsiz ilişkiler üreten tekeli kapitalizm tahliline devam eder.

Baran artı-değer kavramını niçin artık ile değiştirdiğini pek açıklamaz. Ona göre "verili bir zamanda bir ülkedeki ekonomik kalkınmanın oranı ve yönü... iktisadi artıktan yararlanma ölçüsü ve tarzına bağlıdır" (Baran, 1976, s.138). Bu aynı zamanda bir ülkenin kapitalist gelişmesinin belirlenmesinde "üretici güçlerin" gelişmesinin yerini o ülkenin kendi kaynakları üzerinde bulunduğu ve bulunabileceği tasarruf kapasitesinin alması demektir. Baran'ın "artık" kavramını kullanmayı tercih nedenine dair bir açıklama Sweezy ile birlikte kaleme aldıkları "Tekelci Sermaye" (1966) kitabının girişi bölümünde bulunabilir: "Artığın büyüklüğü, verimlilik ve servetin, bir toplumun kendisi için ortaya koyduğu hedefler ne olursa olsun bu hedeflere ulaşmak için sahip olduğu özgürlüğün bir göstergesidir. Artığın birleşimi, bu özgürlüğü nasıl kullandığının bir göstergesidir..." (Sweezy & Baran, 2007, s.26). Baran ve daha sonra başta Sweezy olmak üzere diğer Monthly Review çevresinin, artı-değeri artık ile değiştirmesindeki amaç, ülkelerin kendi siyasal sınırları içerisinde yaratılan ve sahip olunan kaynaklar üzerindeki kontrollerini analize dahil etmektir. Bunun tekeli kapitalizmin, kapitalizmin insanlığa sağladığı üretim kapasitesini heba etmenin gelişkin bir yöntemi olarak kavranmasına daha iyi hizmet edeceğini düşünmüşlerdir:

"Bu nedenle, geleneksel Marksist 'artı-değer' kavramı yerine 'artık' kavramını kullanmayı tercih ettik. Bunun nedeni artı-değer kavramının Marksist iktisat teorisine aşına olan çoğu insanın zihninde muhtemelen kar+faiz+rant toplamına eşit bir kavram olarak canlanacak olmasıdır. Marx'ın artı-değerin... devlet ve kilisenin gelirleri, emtiayı paraya dönüştürme masrafları ve üretken olmayan işçilerin ücretleri gibi kalemleri de içerdiğini gösterdiği doğrudur. Bununla birlikte, genelde, Marx bunları tali unsurlar olarak değerlendirmiş ve temel teorik şemasının dışında tutmuştur. Tekelci kapitalizmde bu prosedürün doğru olmadığını iddia ediyoruz ve terminolojide yapılacak değişikliğin, teorik durumda gerekli olan kaymayı sağlamasını ümit ediyoruz" (Baran & Sweezy,2007, s.27).

Baran'ın "Kapitalist Büyümenin Ekonomi-Politikası" ile Sweezy ile beraber yazdığı "Tekelci Kapitalizm" çalışmaları arasında, "artık"ın tanımı ve içeriği ile ilgili bazı farklar mevcuttur. "Tekelci Kapitalizm"de artık: "toplumun toplam üretimi ile bu üretimin maliyeti arasındaki fark olarak" tanımlanırken, bunun içerisine tüm yürütme maliyetleri dahil edilir. (Baran & Sweezy, 2007, s.26). Oysa Baran "Kapitalist Büyüme"de yürütme maliyetlerini artığın hesaplamasının dışında tutar. Bu ve benzeri farklar, onların yeni dönemde emperyalizmi nasıl kavradıkları konusunda önemsiz olduklarından detaylandırmaya gerek yoktur. Önemli olan Baran ve Sweezy'nin, kuramlarını inşa ederken artık-değer kavramından birkaç sebeple uzaklaşıp, "artık" kavramına sarılmış olduklarıdır (Polychroniou, 1991, s.91). Ve dahası Howard & King'in dediği gibi dikkat edilmesi gereken diğer bir husus "Baran'ın emperyalizm yaklaşımının merkezinde yer alan bu fikir, marksist olmaktan ziyade klasik ekonominin bir kavramıdır" (Howard & King 1992, s.169).

Artık-değer kavramının, potansiyel ve aktüel olarak iki farklı biçim alan 'artık' kavramı ile ikame edilmesi, ikilinin emperyalizmi kavrayışları üzerinde çeşitli açılardan belirleyici olmuştur. Kar-oranlarının düşme eğilimi yerini sabit bir kar

büyükliğünün sürdürülmesi çabasına bırakmış, toplumsal bir ilişki olarak artık-emeğin, sınıf mücadelelerini göz önünde tutan genişliği, fiziksel bir artığın absorbe edilmesi sorununa, başka bir deyişle pazar sorununa yerini bırakmıştır. Kapitalizmin “altın çağında” yazan ikili için, kar oranlarının düşmesi, krizlere rağmen büyük oranda gerçekleşmediğinden sorunu, kaynakların rasyonel kullanımı ve artı-değerin gerçekleşme sorunu olarak sınırlandırdıkları söylenebilir.

İktisadi-artık, Baran ve Sweezy’e göre sistemin devam edebilmesi için bir biçimde soğurulmalıdır. “Tekelci Kapitalizm” çalışması, artı-değer kavramı ile “artık” kavramını yer değiştirdikten sonra yaptığı tahlilin devamında, sürekli fazla veren kapitalist ekonomilerin kendi çelişik yapılarını devam ettirebilmek için artan artığın massedilmesi sorununa dikkatleri yöneltirler. Baran ve Sweezy bakışlarını ilk olarak bu artığı hukuki olarak mülk edinmiş sermaye kesimlerine çevirirler.

Kapitalistler artığı, “1) Tüketerek 2) Yatırarak 3) Zıyan ederek” massederler (Baran & Sweezy, 2007, s.89). Bunun dışında tekelci kapitalizme özgü farklı soğurma biçimleri mevcuttur. Bunlardan biri tüketici tercihlerini manipüle ederek soyut ihtiyaçlar yaratmak üzere hareket eden “satış çabası” (reklamcılık) iken diğeri insan gücü ve maddi kaynakların kullanımını genişletmeksizin artırılan kamu harcamalarının nitelediği “sivil hükümet” olarak konur. Son olarak emperyalizm ise bu bağlamda artığın massedilmesinin yapısallaşmış ve süreklilik kazanmış bir biçimi olarak ele alınır.

Baran ve Sweezy kapitalizmin devamlılığı için militarizm ve emperyalizm yoluyla artığın massedilmesini şu soruyu sorarak başlatır: “Eskiden beri küçük bir askeri birlikle idare edip giden Birleşik Devletler oligarşisi, bu günlerde neden böylesi bir orduya ihtiyaç duyuyor ve böylesi bir orduyu sürdürmek istiyor?” (Baran & Sweezy, 2007, s.173). Emperyalizme doğrudan ayrılmış bu bölümde emperyalizme doğrudan bir tanım vermekten kaçındıkları gözlenmektedir. Lenin’i sürekli olumlar tarzda imalarda bulunsalar da emperyalizme dair net bir tanım oluşturma veya iktisadi ilişkilerden doğup, onlarla ilişkili olmakla birlikte onlardan ayrılan bir emperyalizm kavramı geliştirme çabası içerisinde değildiler. Artığı massetme çabasının bir biçimi olarak askeri harcamalar işaret edildikten sonra olgular, bu belirlemeyi anlamlı kılacak ve tasdik edecek şekilde yerleştirilir. Bu durum haklı olarak Baran ve Sweezy’nin çalışmalarında emperyalizmin neredeyse gözden kaybolduğu eleştirilerine yol açar (Noon, 2017, s.120).

Emperyalizmle açıklığa kavuşturulması gereken, ülkeler arasındaki eşitsiz ilişkilere dayalı uluslararası sistem, emperyalizm açıklamasına en çok benzeyen pasajda açıklanmaksızın verili olarak kabul edilir. Kapitalizm, “Ortaçağlardaki başlangıcından bu yana, ... daima bir uluslararası bir sistem” ve “tepede bir veya birkaç önder metropolün ve en altta tümüyle bağımlı kolonilerin ...yer aldığı hiyerarşik bir sistem” olarak tarif edilir. (Baran & Sweezy, 2007, s.173). Bu hiyerarşik devletler sistemi yukarıdan aşağıya olacak şekilde sömürü barındıran bir düzen olarak kabul edilir:

“Kapitalist sistemi oluşturan ülkeler hiyerarşisi, bir dizi karmaşık sömürü ilişkileriyle karakterize edilir...Verili düzeyde her birim, kendi altında bulunan birimlerden mümkün olduğu kadar çok sayıda birimi tek başına olabildiğince sömürmek ister. Bu nedenle, sömürenlerle sömürülenler ve birbirine rakip olan sömürücülerin karşılıklı olarak çarpıştıkları bir antagonistik ilişkiler şebekesiyle karşı karşıyayız.” (Baran & Sweezy, 2007, s.174).

Tarif ettikleri, yukarıdan aşağıya doğru olan bu şebekede en üstteki metropol(ler) ile en altta sömürecek bir alan bulamayan sömürgeler arasında yer alan bir tabaka mevcuttur. Bu ara tabakada yer alan ülkeler, yukarılarında yer alan ülkeler için sömürülen, aşağılarındaki ülkeler için ise sömürücü olma vasfına sahiptir. İlaveten ara katmandaki bu ülkeler kısmen bağımsızlıklarını koruyarak emperyalist hiyerarşi içerisinde yükelebilirler. Sömürge ülkeler hariç kapitalist dünyada tüm ülkelerin silahlı kuvvetlere ihtiyaç duymalarının nedeni tam olarak “sömürü hiyerarşisi içerisindeki yerlerini korumak ve mümkünse yükseltmek”tir (Baran & Sweezy, 2007, s.174-175). İşte uluslaşmasının başında, İngiltere’nin sömürgeci ve fakat kıta komşuları ve pasifik bölgesinin sömürücüsü olan ABD, bu koşullar altında gelişip kendi imparatorluğunu kurmuştur.

Yeni-sömürgecilik de denilen ABD’nin bu yeni imparatorluk yaklaşımında, ABD’nin kendisinin eski bir koloni olmasının tecrübesi saklıdır. Koloni olarak kendi bağımsızlık mücadelesini verdiğinden, daha önceki kapitalist imparatorluklar gibi doğrudan yönetmekten ziyade, dolaylı sömürü biçimlerini tercih etmektedir (Sweezy & Baran, 2007, s.179). Bu yeni emperyal güç ne olursa olsun imparatorluğunu korumak için tarihsel olarak elde ettiği üstünlüğü sürdürmek ve ilerletmek zorundadır. Baran ve Sweezy’e göre, askeri üstünlüğü sürdürmekteki asıl mesele Amerikalı dev şirketlerin karlı olarak alım ve satım yapabileceği şekilde dünya pazarlarının tekelci kontrollerinin sağlanmasıdır (Baran & Sweezy, 2007, s.193). ABD bu nedenle askeri harcamaları barış döneminde, savaş sürecindekinden çok da farklı olmayacak şekilde artırmaya devam etmektedir.

Emperyalizm ve militarist harcamalara ilişkin Baran ve Sweezy’nin yaklaşımlarındaki özgünlük, “pazarların tekelci kontrolü” vurgusunda yatmaktadır. Onlar Küba örneği üzerinden, amacın basitçe kar elde etmek olmadığını, tekelci sermayenin Amerikan hegemonyası altında koşullarını kendi belirlediği şekilde hareket edebilmek ve tekelci karı üretmek ve gerçekleştirmek olduğunu öne sürerler. Yazarlar, Sosyalist bir formasyonla da pekala belli oranlarda karlı ticaretin söz konusu olabileceğini, bir ülkenin sosyalizme kaymasıyla yaşanan ekonomik kaybın, askeri yardım ve destekler ağıyla sosyalizme geçişi durdurmak için yapılan harcamaların çok altında olduğunu öne sürerler (Baran ve Sweezy, 2007, s.194). “Özgür dünya” kampından ayrılıp başarılı bir kalkınma gerçekleştiren küçük bir ülke, Amerika’nın inşa ettiği tekelci dünya

düzeninin tamamı için bir tehdit oluşturduğundan, alınan maliyetli tedbirler sadece tekелci sermaye tarafından rasyonelize edilebilir.

Artığın massedilmesi, militarizm ve emperyalizm arasındaki bağlar, yazarlar tarafından çok açık şekilde sergilenmez. Fakat Baran ve Sweezy açısından kapitalizmin sorunu üretim alanındaki sınıf çelişkilerden çıkartılarak, mevcut üretim kapasitesinden kaynaklı olarak açığa çıkan aşırı artığın tüketilememesine dönüştürüldüğünden, sınırsızca genişleyen askeri harcamaların bu artık fazlası ile ilişkili olarak betimlendiğini varsaymak hatalı olmayacaktır. Tekelci kapitalizm tarihsel özelliği gereği aşırı üretir ve bu aşırı üretimi tüketerek sermaye birikim çevrimini yeniden başlatmak zorundadır. Askeri harcamalar ve bu harcamalar etrafında oluşan pazar tekелci kapitalizmin bu zorunluluğunu karşılayan alanlar olarak konumlandırılır.

Sonuç

Baran ve Sweezy'nin emperyalizm kuramlarına birlikte ve ayrı olarak yaptıkları katkılara bütüncül olarak baktığımızda çıkan sonuç, ikilinin farklı dönemde yaptıkları çalışmaların emperyalizm kuramlarının Soğuk Savaş dönemi boyunca edineceği çehreyi belirlemiş olduklarıdır. Bu durum, hem bir önceki klasik emperyalizm kuramlarından bir kopuşu gerçekleştirdikleri hem de bir sonraki tartışmaların temellerini attıkları anlamına gelir. İlk başta Sweezy, "Kapitalist Gelişme Teorisi" adlı çalışmasında emperyalizmi daha genel bir tarihsel düzleme yerleştirerek, kapitalizmin genel işleyiş yasaları üzerinden ilerlemiş ve daha soyut bir emperyalizm kuramı ortaya koymuştur. Baran ise "Büyümenin Ekonomi Politikası" çalışmasında, gelişmiş kapitalist ülkelerle geri kalmış formasyonların aralarındaki eşitsizliklerin somut konjonktürde aldığı biçimlerden hareket ederek, iktisadi kavramlarını bu eksende örgütler. Bu bağlamda Baran'ın, Sweezy'e göre dünyanın Paylaşım Savaşları sonrası aldığı somut biçimleri kavramakta daha etkili bir perspektif ortaya koyduğu gözlenmiştir. Emperyalizm kuramlarını Soğuk Savaş konjonktürüne daha uygun hale getirme yönünde Baran'ın attığı adım, Sweezy'i etkilemiş ve çalışmalarını Baran'ın analiz düzeyine kaydırmasına yol açmıştır.

Teorik çalışmalarını kaynaştırdıkları "Tekelci Sermaye" ise bu iki farklı soyutlama düzleminden hareket eden iki teorisyenin, yaklaşımlarının güçlü ve zayıf yönlerinin bir kompozisyonu olarak okunabilir. Söz konusu kompozisyon ampirik olgulardan hareket etmesi bakımından Baran'ın, kavramların soyutlanma düzeyi bakımından ise Sweezy'nin izlerini taşır. Vurgulanmak istenen "Tekelci Sermaye"de geliştirilen kuramın iki düşünürün fikirlerinin eklektik bir birliğe değil melez bir sentezi olduğudur. Sonuç Baran gibi somut konjonktürdeki süreç ve olguların seçilerek, Sweezy'nin soyutlama düzeyinde genelleştirildiği görece katı bir emperyalizm kuramıdır. Kapitalizmin tekелci koşullarının aşırı düzeyde genelleştirilmesi sonucunda emperyalizm kuramı, kapitalizm analizinin içinde kaybolur. Bu durum Baran ve Sweezy ile yakın dönemde geliştirilen diğer kuramların hepsinde etkili olmuş bir ögeyi oluşturur. Gerek Azgelişmişlik ve Bağımlılık yazınında gerekse de Wallerstein'cı "dünya sistem" analizlerinde emperyalizmin özgünlüğü ile kapitalist gelişmenin çelişkilerinin birbirinden ayrıştırılması imkansız hale gelmiştir. Ve giderek emperyalizm, kendine özgü birtakım koşulları olan, bağımsız bir nesne olarak kavranmaktan çıkmıştır. Emperyalizmin kapitalizmin bir aşaması olarak kavranılışından çıkıp, kapitalizmin kendisi olarak algılanmasının başlangıcı Baran ve Sweezy'nin çalışmalarıdır. Baran ve Sweezy'i emperyalizm analizinin kapitalizm tahlili içinde silikleşmesi eğiliminin başlangıcı olarak işaret etmemizin nedeni, klasik okulun emperyalizmi kapitalizmin bir aşaması olarak gören yaklaşımlarının ana çerçevesini korumakla birlikte, "iktisadi artık" kavramını kuramın merkezine ilk kez onların yerleştirmesidir. "Tekelci Sermaye" çalışması, bu kavramın merkeze konularak mantıksal sonuçlarına götürülmesi bakımından emperyalizm tartışmasının silikleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Yukarıda gösterdiğimiz gibi Baran ve Sweezy'nin "iktisadi artık" tercihi, emperyalizm kuramlarının ülkeler arasındaki eşitsiz ilişkilerin açıklanmasındaki imkanlarını klasik kuramların genel yapısına göre geliştiriyor gibi gözükse de, tekelleşmenin farklı ulusal sermayeler arasındaki rekabeti hemen hemen ortadan kaldırdığı, eksik-tüketimci kriz kuramı yaklaşımları, çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisinde sahip oldukları ağırlık gibi konulardaki teorik tercihleriyle örülmüş "Tekelci Sermaye" çalışması, başlangıçtaki amacının aksine emperyalizm tartışmasında odağı gelişmiş veya merkez kapitalist ülkelere sabitlemiştir. Ama yine de Baran ve Sweezy ortaya koydukları teorilerle günümüzdeki emperyalizm tartışmalarında göz önünde bulundurulması gereken ve yukarıda pek çoğunu gösterebilmiş olduğumuzu umduğumuz verimli izlekler bırakmıştır.

Etik Kurul Bilgileri Beyanı (Ethical Committee Information Declaration)

Tarafımızca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır. / In this scientific research conducted by us, there is no activity/study that would require an ethical committee decision.

Kaynakça

- Andresson, J. O. (2004), “*Emperyalizm*”, Çeviren İlker Kabran, Conatus Çeviri Dergisi, Emperyalizm Yeni Emperyalizm İmparatorluk, 1(2), 5-17.
- Bahçe, S. (2014). *John Atkinson Hobson: Sapkın Haberci ve Unutulmuş*. SBF Dergisi, 69 (1), s. 1-41.
- Baran, P. (1976). *The Political Economy of Growth*. Penguin Books: Harmondsworth.
- Baran, P. ve Sweezy P. (2007). *Tekelci Sermaye*, (Gülsüm Akalın çev.). Kalkedon Yayınları: İstanbul.
- Brewer, A. (1990). *Marxist Theories of Imperialism: A Critical Survey*. Routledge: Penguin Books.
- Brown, M. B. (1972). *A Critique of Marxist Theories of Imperialism*. Sutcliffe, B. & Owen E. R. J. (Ed), Studies in The Theories of Imperialism. (s. 35-71). Longman: London.
- Callinicos, A. (2014). *Emperyalizm ve Küresel Ekonomi Politik*, (İlkay Ata çev.). Phoenix Yayınları: Ankara
- Engels, F. (2010). *Anti Dühring*, (Kenan Somer). Sol Yayınları: Ankara.
- Gökten, Y. S. (2017). *Marksist Emperyalizm Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme*. Fiscioeconomia, vol.2(1), 1-19.
- Hilferding, R. (1981). *Finance Capital: A Study of the Latest Phase of Capitalist Development*. Routledge and Kegan Paul: London.
- Hobson, J. A. (2005). *Imperialism: A Study*, Unwin Hyman: London.
- Howard M. & King J. (1989). *A History of Marxian Economics Volume 1, 1883 – 1929*. Houndmills: Macmillan.
- Lenin, V.İ. (2009), *Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Emperyalizm*, (Çev. Cemal Süreya). Sol Yayınları: Ankara.
- Noon, M. (2017). *Marxist Theories of Imperialism: A History*. I.B.Tauris: New York.
- Öztürk, Ö. (2006) *Emperyalizm Kuramları ve Sermayenin Uluslararasılaşması*. Praksis Dergisi, 15, 297-309.
- Polychroniou, C. (1991). *Marxist Perspectives on Imperialism: A Theoretical Analysis*. Praeger Publishers: New York.
- Sutcliffe, B. (1976). *Introduction*. In *The Political Economy of Growth*. Baran, P. (ed.). Penguin Books: Harmondsworth.
- Sweezy, P. M. (1970). *The Theory of Capitalist Development: Principles of Marxian Political Economy*. Modern Reader Paperbacks: New York.